

Хижняк Д.Г. – студент 4 курсу спеціальності «міжнародні відносини» ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка

УДК 327.56:623.454.8(540-549)

ЯДЕРНА ЗБРОЯ ЯК ФАКТОР НЕСТАБІЛЬНОСТІ У ВІДНОСИНАХ МІЖ ІНДІЄЮ ТА ПАКИСТАНОМ

У статті здійснено аналіз конфлікту між Індією та Пакистаном та його впливу на міжнародну безпекову політику.

Ключові слова: зовнішня політика держави, міжнародна безпекова політика, ядерна зброя, тероризм, конфлікт.

В статье осуществлен анализ конфликта между Индией и Пакистаном и его влияния на международную политику безопасности.

Ключевые слова: внешняя политика государства, международная политика безопасности, ядерное оружие, терроризм, конфликт.

The article analyzes the conflict between India and Pakistan and its impact on international security policy.

Keywords: foreign policy, international security policy, nuclear weapons, terrorism, conflict.

Вступ. З моменту розпаду СРСР баланс сил у світі порушився. На сьогодні нова модель світового устрою ще не встановилася. Безумовно, світовим лідером, котрий формує міжнародну безпекову політику є США. Проте Росія прагне відстояти свої позиції, як правонаступник СРСР. Вона має для цього певні економічні, військові та політичні важелі, проте її економічний розвиток є недостатнім, для того щоб посунути США на світовій арені. Швидкими темпами нарощують свій економічний потенціал Китай та Індія. Ці країни не просто володіють значними територіями, але і мають найбільшу чисельність населення світу, тому, у найближчому часі не зможуть задовольнитися своїм теперішнім статусом.

Окремого розгляду заслуговує питання використання ядерного потенціалу як фактору, що формує відносини між країнами. На сьогодні турбує світову спільноту наявність ядерного потенціалу у двох ворогуючих сторін – Індії та Пакистану. Територіальний конфлікт, що посилюється міжрелігійним протистоянням породжує нестабільність у стосунках між ядерними державами. У сучасному світі цей регіон можна віднести до найбільш ризикованих з точки зору можливості розв'язання ядерної війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання міжнародної безпекової політики у контексті сучасних загроз є надзвичайно актуальним. Йому присвячено наукові публікації Бжезинського З., Єфімова Г.В., Могілевської В., Плаксенка М.Л. та інших. Багато загроз для міжнародної спільноти походять від військових конфліктів. Надзвичайно небезпечним для світової безпеки є конфлікт між Індією та Пакистаном. Небезпеку цього конфлікту обумовлює те що він може прийняти форму ядерної війни, посилює цю небезпеку радикальна налаштованість певних політичних сил Пакистану та діяльність терористичних організацій у цій країні. Тематика відносин між Індією та Пакистаном, а також вплив цих відносин на міжнародну політику представлена у публікаціях Борового Я., Давидович Л.Я., Кобзаренка А., Саломаніної Ю.В. та інших. Разом з тим недостатньо опрацьованою є тематика міжнародної політики протидії загрозам, що походять з індо-пакистанського конфлікту.

Постановка завдання. Метою даної роботи є вивчити вплив відносин між Індією та Пакистаном на стан міжнародної безпекової політики та на процес розроблення механізмів протидії поширенню ядерної зброї.

Виклад основного матеріалу. Конфлікт між Індією та Пакистаном має глибоке історичне коріння і не залежить від сучасних глобальних процесів у світі. Не позначилася на перебігу цього конфлікту і розпад СРСР [1]. Проблеми у стосунках між Індією та Пакистаном беруть свій початок з моменту створення цих країн. Після отримання незалежності від Великобританії одна країна була поділена на конфесійній основі. У стосунках цих країн було багато різних дрібних проблем, які з

плином часу втратили свою актуальність. Не втратила своєї актуальності лише одна проблема, що лежить в основі сучасних військових та політичних протистоянь між цими державами. Це проблема приналежності Кашміру.

На момент утворення сучасної Індії та Пакистану ця провінція не була розділена між цими державами і, згідно з планом міжнародної спільноти, повинна була самостійно визначитися зі своїм подальшим майбутнім шляхом референдуму. Межує Кашмір з Афганістаном на півночі та Китаєм на сході. Населення складає близько 8 мільйонів чоловік, переважна більшість якого – мусульмани [2]. Ця територія є джерелом протистояння між Індією та Пакистаном, яке неодноразово переростало у збройні конфлікти. Хоча формально конфлікт між цими державами базується на взаємних територіальних претензіях, визначальний вплив на його розвиток справляє міжконфесійне протистояння між мусульманами та індусами.

Початок конфлікту датується 1947 роком коли колишня британська колонія була поділена на два домініони. Ініціатива поділу виходила від мешканців сучасної Індії та Пакистану, котрі вже на початку державотворчого процесу не змогли домовитися про майбутній устрій держави. Великобританія підтримала ініціативу поділу країни, але при цьому поділі була закладена «бомба уповільненої дії». Перший військовий конфлікт був завершений завдяки втручанням ООН наслідком, якого стало встановлення лінії припинення вогню, що проходила територією теперішнього штату Кашмір [6].

Сучасна позиція Індії, щодо приналежності Кашміру базується на угоді, котра була підписана у липні 1952 року між магараджею Кашміру та Індією, згідно з якою Кашмір увійшов до Індії на правах штату. Приналежність кашміру до Індії була також закріплена у конституції Кашміру від 1956 року. При цьому референдум так і не був проведений.

Наступний збройний конфлікт між Індією та Пакистаном відбувся у 1965 році. Цей конфлікт поширився за межі спірних територій уздовж спільного кордону між двома державами. Для сприяння виходу з цього конфлікту був запрошений посередник – СРСР [7].

Війна 1971 року закінчилася перемогою Індії та мала досить важкі наслідки для Пакистану. Згідно з мирною угодою 1972 року між Пакистаном та Індією лінія припинення вогню визнавалася тимчасовим кордоном. При цьому Пакистан втратив значну частину Кашміру та був змушений визнати незалежність Бангладешу.

Перемир'я між Індією та Пакистаном тривало до 1999 року, коли знову спалахнув збройний конфлікт ініційований Пакистаном. Цей конфлікт міг вийти за рамки спірних територій, проте Індії вдалося його локалізувати без створення додаткових фронтів [5].

Відносини між Індією та Пакистаном на сьогодні є нестабільними та такими, що в будь-який момент можуть вийти з-під контролю. Постійного підживлення цьому конфліктові надають дії терористичних організацій, які всіляко протидіють встановленню миру на цій території.

Цей конфлікт міг би бути локальним, якщо б не кілька факторів, котрі підносять його на глобальний рівень. Перший фактор – це діяльність терористичних організацій, котрі своєю мішенню можуть обриту не тільки Індію, але і інші держави світу. Другий фактор – це наявність у сторін конфлікту ядерної зброї.

Ядерна зброя як засіб військового впливу не використовувалася з часів Другої світової війни після випробування її дії на території Японії. Чорнобильська катастрофа підтвердила можливі наслідки застосування ядерної зброї. Після появи ядерної зброї військові конфлікти набули нової форми. Ядерна зброя не дозволяє країнам, що її мають воювати між собою, оскільки вона стирає межу між перемогою та виживанням [3]. Фахівці в галузі міжнародної безпекової політики стверджують, що відсутність масштабних військових конфліктів після другої світової війни пов'язана з появою ядерної зброї. Наслідки можливого застосування ядерної зброї перевищують всі вигоди котрі може отримати агресор. Тому не дивно, що певне коло країн, які мають без'ядерний статус прагнуть отримати ядерну зброю та використовувати її як фактор стримування чи погрози, проте розширення кола ядерних держав підвищує ймовірність ядерної війни.

Підвищує таку ймовірність і наявність ядерної зброї у країн, що мають напружені двохсторонні стосунки. На сьогодні це Індія та Пакистан. Якщо до кола ядерних держав приєднається Іран та Північна Корея, то таких напружених регіонів у світі побільшає. А зважаючи на те, що у світі продовжується становлення нової моделі світової безпекової політики, а також на те, що ООН, як міжнародна інституція, не спроможна ефективно регулювати міжнародні конфлікти, існує значний ризик масштабного військового протистояння із застосуванням ядерної зброї. Серед ядерних держав Індія та Пакистан є особливими, оскільки більшість таких держав припинили вирішення конфліктів військовими засобами у той час як конфлікт між Індією та Пакистаном часто переростає у військові

сутички. Отже, стримуюча функція ядерної зброї у даному випадку не спрацьовує.

Усвідомлюючи небезпеку ядерної зброї, міжнародна спільнота чинить певні кроки з протидії її застосування. Серед таких кроків першим є недопущення поширення ядерної зброї до країн, котрі ще не мають ядерного статусу. Цей напрям міжнародної діяльності регулюється міжнародним актом – Договором про нерозповсюдження ядерної зброї. Проте не зважаючи на зусилля міжнародної спільноти, все більше держав набувають явного чи прихованого ядерного статусу. Загрозливим є те, що серед таких держав можуть бути держави, яких не влаштовує сучасний розподіл сил у світі і котрі можуть вдатися до використання ядерної зброї як інструменту помсти. Ще більш загрозливим виглядає можливість отримання ядерної зброї одним із міжнародних терористичних угруповань.

Знову ж таки загроза розповсюдження технологій виготовлення ядерної зброї чи самої зброї може виходити з боку Пакистану, країни з нестабільною політичною ситуацією у котрій активно функціонують міжнародні терористичні угруповання. Протидіяти цій загрозі намагається США, активно втручаючись у політичне життя країни та проводячи операції з виявлення та знешкодження терористичних угруповань [4].

Іншим кроком протидії поширенню ядерної зброї є тиск на певні країни з метою досягнення їх добровільної відмови від ядерного арсеналу. Серед таких країн опинилася Україна, яка відмовилася від ядерної зброї без конкретних, чітких гарантій її безпеки.

Проте ці дії спрямовані на непоширення ядерної зброї не можна вважати ефективними і світова спільнота повинна бути готова до можливості появи ядерної зброї у інших країнах світу. Як наслідок деякі країни почали змінювати свої військові доктрини, котрі передбачають можливість нанесення превентивних ядерних ударів. Прикладом є Російська Федерація, яка у своїй ядерній доктрині передбачила можливість завдання превентивних ядерних ударів у відповідь на зовнішні загрози.

Бачимо, що сучасний світ стає дедалі агресивнішим і ця агресивність може проявитися у формі ядерної війни. Ця обставина є серйозною підставою для активізації міжнародного переговорного процесу метою якого є непоширення ядерної зброї, усунення протиріч між конфліктуєчими сторонами у нестабільних регіонах світу.

Постає питання яким чином нестабільність у стосунках між Індією та Пакистаном може вплинути на безпекову політику решти світу? Безумовно такий вплив існує. По-перше, ця нестабільність породжує підвищений інтерес США, як світового лідера, до внутрішньополітичних процесів Індії та Пакистану. США прагне запобігти негативним проявам індо-пакистанського конфлікту, зокрема, поширенню тероризму. Непрямий вплив має цей конфлікт і на стосунки між іншими державами світу. Цей вплив проявляється у посиленні інтеграційних процесів між країнами з метою протидії загрозам ядерної війни.

Ще один фактор, що визначає вплив Індії та Пакистану на світову безпекову політику є прагнення Індії стати учасником Шанхайської організації співпраці (ШОС) до якої поряд з Казахстаном, КНР, Киргизстаном, Узбекистаном та Туркменістаном входить Росія. Індію цікавить безпекова та економічна складова цієї організації. Безпековий інтерес Індії полягає у кооперації зусиль країн ШОС для подолання терористичних угруповань, що провадять свою діяльність на території Афганістану та Пакистану. Економічна складова співпраці з ШОС полягає у співпраці в енергетичній сфері та сфері міжнародної торгівлі. З іншого боку співпраця Індії з країнами ШОС суперечить інтересам США, які не зацікавлені у допущенні Росії до енергетичних ресурсів країн Центральної Азії та Ірану [2].

Загалом, якщо розглядати ставлення розвинених країн до Індії, то можна стверджувати, що воно є насторожливим, адже якщо країни з найбільшою чисельністю населення – Індія та Китай досягнуть економічного розвитку європейських країн, то неминуче відчуватиметься брак світових ресурсів, як енергетичних так і продовольчих. Не прогнозованою може виявитися стратегія і тактика боротьби за володіння цими ресурсами. Вона може відбуватися в економічній площині, а може набрати форми військового протистояння.

Пакистан сприймається міжнародною спільнотою як можливий центр міжнародного тероризму тому США прагне знаходити важелі впливу на політичну еліту країни з метою контролю ситуації у ній. Нещодавнім прикладом цього було вбивство на території Пакистану лідера терористичного угруповання «Аль Каїда» Усами Бен Ладана. Не зважаючи на лояльність Пакистану щодо міжнародної політики США він підтримує тісні стосунки з мусульманськими країнами.

Очевидно, що у контролі діяльності терористичних угруповань Пакистану зацікавлені не тільки США, але і Росія, Індія, Європа, оскільки терористична діяльність з цієї території поширюється на весь світ. Зокрема, Усама Бен Ладен як лідер «Аль Каїди» приймав участь у всіх конфліктах, що

відбувалися за участю мусульман, це конфлікти у Боснії та Герцеговині, Албанії і Косово, Чечні, Іраку, Афганістані, країнах Центральної Азії. Таким чином територія Пакистану є зручним місцем для базування терористичних організацій та прикриття цих організацій офіційною владою може загрожувати міжнародною ізоляцією Пакистану. Усвідомлюючи це, уряд Пакистану співпрацює з іноземними країнами у сфері боротьби з тероризмом.

Варто також зазначити, що широкою підтримкою у країні користуються політичні сили, які зацікавлені у ескаляції конфлікту з Індією. З огляду на те, що позиції чинного уряду є досить хиткими існує значна імовірність переходу ядерного арсеналу до рук терористичних угруповань. У ліквідації конфлікту між Індією та Пакистаном не зацікавлений Китай, в коло інтересів якого не входить посилення впливу Індії у Центральноазіатському регіоні. Тобто Пакистан є свого роду пороховою бочкою, котра у будь-який момент може вибухнути і завдати нищівної шкоди світовому співтовариству.

Висновки. У сучасному глобалізованому світі немає непов'язаних між собою речей у міжнародній політиці. Напружені стосунки між двома ядерними державами не можуть не хвилювати світову громадськість у будь-якій точці світу. Тому без сумніву конфлікт між Індією та Пакистаном має вплив на світову безпекову політику. Цей конфлікт, а також сильні позиції терористичних організацій у Пакистані провокують міжнародну спільноту до інтеграції з метою подолання цих загроз.

Індія та Пакистан входять до сфери інтересів найпотужніших держав світу – США та Росії. Ці держави виступають конкурентами за вплив у Центральноазіатському регіоні. При цьому США зосереджені на подоланні терористичних загроз, що походять з Пакистану, а Росія прагне контролю над Центральноазіатським ринком енергоресурсів.

У цілому для світового співтовариства Індія та Пакистан є джерелом загроз та неспокою, з одного боку ці загрози походять з Пакистану з його радикально налаштованими мусульманськими інституціями, а з іншого – це загрози пов'язані з економічним зростанням однієї з двох країн, що мають найбільшу чисельність населення.

Значною за масштабами небезпекою для світової спільноти є можливість створення ядерної зброї країнами з яскраво вираженими реваншистськими настроями. Наприклад, президент Ірану публічно заявляв, що Іран має намір знищити Ізраїль. Придбання такою країною ядерної зброї може мати фатальні наслідки для світової спільноти. Тому країни, котрі домінують на сьогодні на світовій арені повинні розробити дієві заходи щодо протидії поширенню ядерної зброї, а у кращому випадку забезпечити поступову відмову від цього виду озброєння як такого. Такі наміри декларувалися теперішнім президентом США Бараком Обамою, але станом на сьогодні вони залишаються лише деклараціями. Провідні держави світу повинні усвідомити необхідність інтеграції для вирішення спільних глобальних проблем, однією з найбільших серед яких є поширення ядерної зброї, адже використання ядерної зброї у військових діях може призвести до катастрофічних наслідків для людства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боровой Я. Ад в «райской долине» / Я. Бородовой // Новое время. — 2002. — №3. — С.30-31.
2. Давидович Л. Я. Місце та роль країн регіону Центральної Азії у політиці республіки Індія у постбіполярний період / Давидович Л.Я. // Наукове видання Збірник наукових праць Гілея: науковий вісник. — 2010. — №35. — С. 111-124.
3. Єфімов Г. В. Тенденції розвитку форм і способів збройної боротьби за досвідом воєнних конфліктів сучасності та їх врахування в підготовці фахівців тактичного рівня / Єфімов Г. В. // Військово-технічний збірник Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. — 2011. — №1(4). — С. 188-194.
4. Кобзаренко А. Суспільно-політичне становище в Пакистані: для регіональної та глобальної політики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/february2009/6.htm>.
5. Маначинський О. Ні кроку назад, ні кроку вперед / Маначинський О. // Політика і час. — 2003. — №6. — с. 80-86.
6. Саломаніна Ю. В. Сутність та перебіг конфлікту між Індією та Пакистаном / Саломаніна Ю. В. // Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах "Грані" 2009. — №3. — С. 157-159.
7. Шаумян Т. Кашмирский тупик / Шаумян Т. // Азия и Африка сегодня. — 2001. — №9. — с.15-19.